

Mezey Barna börtönügyről szóló műve a maga alaposágával, szintetizáló jellegével hiánypótló munka, mondhatom: a jogtörténész szakma régóta várt alkotása. Hangsúllyal szerepel benne a szerző több évtizedes kutatómunkája, amely kivált a börtönügy intézménytörténetét helyezte fókuszba, de szervesen beépíti a szerző a teljes büntetőjogi kodifikációs folyamatba a problematikát. Előre kívánom rögzíteni, hogy a szerző egyetemi tanárként jól begyakorolt, lebilincselő stílusa az írott szövegen is érződik. A könyv letehetetlen olvasmány a magyar büntetőjog története iránt érdeklődőknek, s nem csak a jogászokra gondolok. Történészek, történelemtanárok szintén nagy haszonnal forgathatják.

Nagyon jó felépítésűnek tartom a könyvet. A fejezeti tagolás egyszerre mutatja a kiérlelt dogmatikai módszertan elveit, egyszerismind a kronológiai menetrend is világosan kitetszik. Az első nagyobb blokk a büntetőjogi kodifikáció ügyét veszi górcső alá a reformkorban, méghozzá – mértéktartó – külföldi kitekintéssel. A tudománytörténeti elemzésekből az Akadémia (Magyar Tudós Társaság) helyzetértékelése sem marad ki.

Részletes kifejtést kapnak a választmányi munkálatok. Már a címekből is jól látszik, hogy a szerző milyen hangsúlyt helyez az egyes releváns büntetőjogi alapelvek megjelenésére, mint a büntető hatalom monopóliumának kérdése, a *nullum crime/nulla poena sine lege* korszakteremtő alapelve(i), a liberális és konzervatív álláspontok ismertetése, ütköztetése. Természetesen kiemelkedően fontos kérdés volt a szankciórendszer, annak részeként a halálbüntetés ügye. A halálbüntetés a 18. században még csak elvétve jelent meg igazi problémaként, a 19. század liberális, jogállami progressziója azonban már határozottan fölkarolta ennek ügyét, pontosabban a halálbüntetés eltörlésének ügyét. Éppen ez volt az arkhimédészi pontja az 1843. évi anyagi jogi javaslatnak. A szerző itt nem bonyolódik bele mélységében a teljes abolicionista vita leírásába, célzottan a bizottságban lezajlott polémiát ismerteti – az is elég izgalmas volt.

Aztán a 19. század közepéig nyúló eljárásjogi, pontosabban végrehajtási jogi kérdés ismertetése is nagyon izgalmas, hogy ti. mennyiben legyen nyilvános a büntetőítéletek végrehajtása? Ennek a kérdésnek a megítélése nagy változásokon ment keresztül a korszakban. Elég, ha annyit jegyzek meg, hogy az 1830. évi operátumhoz fűzött zalai reflexióban (amelynek ugyanaz a Deák Ferenc volt az egyik jegyzője – igaz, Antal bátyjával együtt –, aki az 1843. évi, mondhatni európai visszhangot kiváltó törvényjavaslat szellemi atyja) még az olvasható, hogy a kivégzettek tetemeit mindaddig kinn kell hagyni a vesztőhelyen, míg

Balogh Elemér*

Releváns büntetőjogi alapelvek, szankciórendszer, börtönügy

Mezey Barna *Az első magyar börtönügyi törvényjavaslat* című kötetéről

Mezey Barna: *Az első börtönügyi törvényjavaslat. A büntető kodifikáció és a börtönügyi törvényjavaslat sorsa az országgyűlésen.* (Jogtörténeti Értekezések 64.) Budapest, 2024. Gondolat Kiadó, 198 p. ISBN 978 963 556 570 2

a vadak szét nem hordják... Személyes véleményem szerint ezt az álláspontot nem annyira Deák Ferenc, hanem inkább a radikális „werbőcziánus” hírében álló fivére képviselhette.

Ezután az 1843–1844. évi országgyűlés intézménye kerül górcső alá. Itt is a börtönügyi javaslat van a fókuszban, s azokat a vitákat ismerhetjük meg, amelyekből a korabeli nemzetközi börtönügyi elvek és tapasztalatok olvashatók ki. A következő fejezetekben is ezt a témakört mélyíti a szerző, amikor az országgyűlési fórumokon módszeresen végigvezeti az olvasót, aki ekként a korabeli diéta működési mechanizmusába, dinamikájába is bepillantást nyerhet. Elsőként az alsótábla mondhatni autonóm fórumának munkáját olvashatjuk, az ún. kerületi ülésekét. Ez azért volt nagyon fontos, mert itt nem az alsótábla kuriális elnöke, a személynök elnökölt, így a követekek sokkal szabadabban mondhatták el véleményüket, alakíthatták

ki álláspontjukat. Külön kérdés, hogy az udvar ezt a fórumot elfogadta, legitimnek tekintette, bizonyára azért, mert munkája konstruktív volt, lényegében az alsótábla rendes ülésének munkáját könnyítette, gyorsította meg.

A börtönrezsimek fölötti viták hasonlóan fölöttébb izgalmasak voltak, és mélyre nyúló társadalompolitikai ér-

* Balogh Elemér PhD, habil. egyetemi tanár, Szegedi Tudományegyetem, Allam- és Jogtudományi Kar, Európai Jogtörténeti Tanszék, ORCID: 0000-0003-1079-3975

dekeket, tradíciókat is érzékenyen érintettek. A szóban forgó országgyűlés alatt írta – pontosabban: ő is diktálta – Eötvös József *A falu jegyzője* című satirikus regényét (megjelent 1845-ben), amelyben a letartóztatott és börtönbe zárt címszereplő története kapcsán részletesen (és maró gúnnyal) ismertette a korabeli magyar tömlöcviszonyokat. Nyilvánvaló volt a nagy sikert aratott regényéből is, hogy a teljességgel elavult, a középkort idéző magyar nemesi büntetés-végrehajtás börtönügye minden ízében megérett a radikális reformra. Csak halkán teszem hozzá: hát még ha a szegedi várbörtön állapotáról is megemlékezett volna, ami még a Ráday Gedeon-féle nagy „betyártalanítás” (1869–1872) idején is szinte az előző századok szintjén és körülményei között működött... A fő probléma ui. kettős volt: az embertelen fogva tartás állapota tökéletesen hidegen hagyta a konzervatív nemesség nagy részét, mert azzal érveltek, hogy még mindig jobb dolguk van a raboknak, mint ha kivégzik őket, másrészt könnyen belátható volt, hogy korszerű – mindjárt hozzáteszem: nem földalatti – börtönök építése rengeteg pénzbe került volna. Ebből a célból aztán tényleg nemigen akart a politikai elit a zsebébe nyúlni...

A börtönügyi javaslatnak az alsó- és felsőtáblán letárgyalt ügyét is részletesen bemutatja a szerző. Magától ér-

tetődik, hogy a szerző ebben a fejezetben is részletesen kitér a halálbüntetés problematikájára, továbbá sorra veszi a szabadságvesztés büntetési nemének egyes főbb fajtáit. Fontos gondolatokat fogalmaz meg a börtönévek céljáról, a foglalkoztatásról, nevelésről és lelki gondozásról, amelyek elsikkadtak az elavult börtönpraxisban – hozzáteszem, nem csak hazánkban. Mint ismert, az alsótábla vitáján Deák nem vett részt, helyette Szemere Bertalan képviselte a javaslatot, nem is rosszul. A meggyőződéses abolitionista Szemere sikerre vitte az anyagi büntetőjogi operátumot az alsótáblán, a felsőtáblán azonban már csak a börtönügyi javaslat kapott többséget. Azt is jól tudjuk, anyagi és alaki törvény híján az uralkodó nem szentesítette a börtönügyi törvényjavaslatot.

Végezetül szeretném még megtoldani dicsérő értékeléssel azzal, hogy a munka a magyar büntetőjogtörténet-írás mérföldköve lesz. Forrásalapú, a releváns irodalom eredményeinek minden fontos tételét tartalmazó könyvet tartunk kezünkben. Megkerülhetetlen munka, aki ezután az 1843. évi büntetőjogi javaslatok valamely részletkérdését „vizsgálandja” (hogy némiképp a kor nyelvi világát is behozzam), biztosan hivatkozik majd erre a kötetre. Mint jómagam is.

